

Apie kaltinimus orgijomis viduramžiais

Gabor Klaniczay

Remiantis trimis viduramžių pasakojimais, kuriamas probleminis eretikų bendruomenės apibūdinantis diskursas. Pirmajame pasakojime kalbama apie vieną seniausių Vakarų Europos eretikų judėjimų – Orleano eretikus, kurie buvo sudeginti prie stulpo 1022 metais. Antrasis pasakojimas apie orgijas randamas pirmuosiuose pranešimuose apie katarų erezijos atsiradimą ir siejamas su manichėjų judėjimu. Trečiasis pasakojimas yra parengtas pagal dar vieno svarbaus XII a. eretinio judėjimo – valdensų – persekiojimo metu atliktus tardymus Pietų Vokietijoje XIII a. pirmoje pusėje. Visuose trijuose pasakojimuose kalbama apie sektas, kurios ne tik laikėsi eretinių pažiūrų, kvestionuodamos kai kurias krikščioniškas dogmas, bet iš tiesų atvirai abejojo Katalikų Bažnyčios skelbiama morale, įskaitant ir pačią centrinę moralinę instituciją – santuoką, kuri XII a. tapo vienu iš septynių Bažnyčios sakramentų. Šie viduramžių pasakojimai atskleidžia eretikus persekiojusių jų veiklą, šmeižto naudojimą ir mėgėjišką bandymą pasinaudoti folklorinėmis tradicijomis. Kaltinimus slaptomis orgijomis taip pat galima laikyti vienu iš pasakiškų pasakojimų. Bažnyčios elito paskleista pasaka užtikrintai rado kelią atgal į liaudį: tą paliudija ne tik polinkis, su kuriuo XIII–XIV a. metraštininkai, išalkę „istorijų“, ją vis kartojo, bet visų svarbiausia jos perėjimas į folklorinį įsitikinimą – nuo viduramžių pabaigos – apie Bažnyčios paveiktą raganų puotos vaizdinį.

Pagrindiniai žodžiai: viduramžiai, pasakojimai, kaltinimai, orgijos, folkloras

Trys pasakojimai

1022 m. Orleanas. „Visiems, kas nebuvo girdėję, turiu papasakoti, kaip tie žmonės ruošė valgi, kurį vadino dangišku. Sutartą naktį jie susirinkdavo name, apie kurį jau pasakojau. Kiekvienas su žibintu rankoje. Tada išberdavo demonų vardų tiradą tarsi litaniją, kol galiausiai tarp savęs išvysdavo kokiam nors laukiniame gyvulyje įsikūnijusį velnią. Vos jį išvydę, gesindavo žibintus, vyrai griebdavo pirmą pasitaikiusią moterį ir nesibodėdami ja pasinaudodavo. Be jokio sąžinės priekaišto, nesvarbu, motina, sesuo ar vienuolė. Tokią sueitį laikė šventu, religiniu aktu. Aštuntą dieną, laikydamiesi senųjų pagonių tradicijos, sukūrė didžiulį laužą, jie mesdavo iš tokių nedorų sueičių gimusį vaiką į liepsnas ir sudegindavo. Deginimo pelenai buvo renkami ir saugomi juos garbinant ne mažiau kaip Kristaus kūnas garbinamas krikščionių. Paskui tuos pelenus naudodavo tarsi patepimo sakramentą ligoniams prieš pat užgęstant gyvybei. Pelenuose slypėjo toks stiprus šėtoniškas blogis, jog kiekvienas, pasidavęs erezijai ir lyžtelėjęs bent kruopelytę pelenų, sunkiai sugebėdavo išsivaduoti nuo erezijos

ir grįžti į sveiką protą“ (Paulus S. Petri Carnotensis, *Fetus Aganon*, VI. 3. In: *Patrologiae Cursus Completus*, (ed.) Migne, *Series Latina* (hereinafter: PL) 155, col. 264; R. I. Moore. *The Birth of Popular Heresy*. London, 1975, p. 12–13).

1114 m. Suasonas. „Klementinu vadinamo valstiečio mokiniai... smerkia santuoką ir dauginimąsi lytiškai santykiaujant. Žinoma, vyrai su moterimis gyvena neįsivardiję vyrais ir žmonomis, nors romanų tautose tokių labai reta – ir neįsipareigoja vienai moteriai. Kaip žinoma, vyrai miega su vyrais, o moterys su moterimis, kadangi vyrams eiti pas moteris laikoma bedieviškumo išraiška. Jie susilaiko nuo bet kokie lytinio aktyvumo. Jie susirenka požemiuose ar apleistuose rūsiuose, nekreipdami dėmesio į lyčių skirtumus. Uždegus žvakės, viena iš moterų atsigula visų akivaizdoje ir apnuogina pasturgalį, o visi kiti iš už nugaros ją apšviečia žvakėmis. Kai tik jas užgesina, iš visų pusių sušunkama: „Chaosas“. Tada prasideda orgija su pirma pasitaikiusia moterimi. Jei kuri nors iš moterų tokioje orgijoje pastoja, gimęs kūdikis gražinamas ten, iš kur atėjęs. Jie sukuria didžiulį laužą, ir aplink susėdę mėto naujagimį per liepsną iš rankų į rankas, kol jis netenka gyvybės. Po šio ritualo kūnas sudeginamas, o iš pelenų iškepama duona. Duona duodama kiekvienam asmeniui kaip sakramentas. Suvalgęs tokios duonos dažniausiai užvaldomas erekcijos“ (Guibert de Nogent. *De vita sua*, ed. G. Bourgin. Paris, 1907, p. 212–213; John Benton. *Self and Society in Medieval France*. Toronto, 1988, p. 212–213).

1232 m. Pietų Vokietija. „Pirmą kartą atėjęs į bedievių susirinkimą naujokas inicijuojamas ir prieš jį padedama lyg varlė, kiti vadina rupūžė. Vieni bučiuoja jai užpakalį, kiti burną, čiulpia jos liežuvį ir seiles. Kartais pasitaiko įprasto dydžio rupūžė, kartais sulig žąsimi ar antimi. Naujokas išeina į priekį ir atsistoja greta siaubą keliančio galingo vyro. Jo akys juodos, kūnas toks perdziūvęs ir nualintas, kad, atrodo, belikę vien kaulai ir oda, jokios mėsos. Naujokas pabučiuoja vyrą, šaltą kaip ledas. Po šio bučinio naujokas praranda tikėjimo į Katalikų Bažnyčią likučius, buvusius jo širdyje. Ir visi ritualo dalyviai sėda valgyti. Baigus vakarieniauti iš stovylos, kuri esti tokių susirinkimų vietose, išlenda juoda, sulig vidutinio dydžio šunimi katė. Ši eina atbulomis, stačia uodega. Pirmiausia naujokas pabučiuoja jai užpakalį, ceremonijos magistras padaro tą patį, pagaliau ir visi kiti. Tie, kuriems tokia garbė nesuteikta, bučiuoja ceremonijos magistrą. Grįžę į savo vietas, visi kelias minutes stovi tyloje, atsigręžę į katę. Tada prabyla vadas: „Atleisk mums“. Stovintis šalia jo pakartoja, trečias priduria: „Viešpatie, kurį pažįstame“. Ketvirtasis formulę užbaigia sakydamas: „Nuolankiai paklūstame“. Pasibaigus ceremonijai, gesinamos šviesos, ir visi susirinkusieji išitraukia į pasibjaurėtiną intymumą, nekreipdami dėmesio į lytis. Jei susirinkę daugiau vyrų nei moterų, šie tenkina savo nedorus potraukius tarpusavyje. Taip pat elgiasi ir moterys. Po visų šitų siaubingų dalykų vėl įjungiami šviesa, ir visi grįžta į savo vietas“ (Pope Gregory IX, *Vox in Rama, Monumenta Germaniae Historica* (hereinafter: MGH), Epp.

saec. XIII/1, p. 432 ff., No. 537; A.C. Kors ir E. Peters. *Witchcraft in Europe, 1100–1700*. Philadelphia, 1972, p. 48–49).

Pateiktuose pasakojimuose vaizduojami trijų atskirų eretikų sektų ritualai su orgijomis. Pirmajame pasakojime kalbama apie vieną seniausių Vakarų Europos eretikų judėjimų – Orleano eretikus, kurie buvo sudeginti prie stulpo 1022 m. Sektos pagrindą sudarė kunigai, tarp kurių buvo ir Prancūzijos karaliaus Roberto Pamaldžiojo antrosios žmonos Konstancijos nuodėmklausys. Sprendžiant iš priešiškų aprašymų apie jų mokymą, šio judėjimo eretikai kritikavo to meto liturginį religingumą ir vis didesnę Bažnyčios kišimąsi į pasaulietinius reikalus. Jie išpažino dvasingesnę krikščionybės formą, kurioje bažnytiniai sakramentai nereikalingi. Kaip tik tuo periodu Bažnyčia pradėjo siekti santuokų priežiūros, reikalaudama svarbiausio vaidmens šventinant santuoką, šios sekto dvasininkai eretikai laikėsi požiūrio, kad santuoka neturi nieko bendro su religija: kiekvienas žmogus turėtų pats rinktis, su kuo tik geidžia būti (Taviani 1977, p. 1074–1089).

Antrasis pasakojimas apie orgijas randamas viename pirmųjų pranešimų apie katarų erezijos atsiradimą. Kalbant apie religines senovinio manicheizmo viduramžių pasekėjų nuostatas, reikėtų trumpai paminėti, kad remiantis jų dualistiniu krikščionybės interpretavimu, visi dalykai Žemėje, visos pasaulietiškos institucijos, viskas, kas materialu, yra Šėtono kūriniai. Dieviška tik žmogaus siela; žmogaus kūne veikia maištaujančių angelų, puolusių su Liuciferiu, sielos. Ir jie privalo kankintis, būdami materialūs, kūniški, žemiškos egzistencijos, kol pagaliau apsivalys (*catharos* = švarus); tik tada jie galės grįžti arčiau Dievo¹. Katarų mokymas apie seksualumą – taip pat dualistinis. „Išrinktųjų“, *perfecti*, kurių pareigos buvo panašios kaip kunigų, judėjimas XII a. pabaigoje išsiplėtė iki kontrbažnytinio masto ir propagavo „apaštališką“ gyvenimo būdą, kuriuo seksualumas smerkiamas. Kai kurie išrinktieji net bijojo prisiliesti prie moters. „Išrinktosios“ moterys (*perfectae*) kartu gyveno bendruomenėse, kurioms būdinga panaši abstinencija². Pratęsti giminę buvo laikoma sunkia nuodėme, kadangi, pagal sekto mokymą, taip prailginamas sielos ryšys su Žeme³. Būtent dėl to katarai aršiausiai kritikavo formalių sąlygų sudarymą pratęsti giminę, t. y. santuoką. Santuokos jie atsisakė ir dėl moralinių sumetimų, laikydami ją *jurata fornicatio, meretricium*, kitaip sakant, priesaika ištvirkauti, arba prostitutacija, todėl santuoka jiems buvo kur kas sunkesnė nuodėmė, nei atsitiktiniai lytiniai santykiai⁴.

¹ Išsamiausias katarų erezijos aprašymas: A. Borst. *Die Katharer*. Stuttgart, 1953; cf. J. Duvernoy. *Le catharisme*. Toulouse, 1978.

² Apie tobulą katarų pabėgimą nuo moterų žr. E. Le Roy Ladurie. *Montaillou, village occitan de 1294 à 1324*. Paris, 1975, p. 202; apie asketiškas katarų moterų bendruomenes žr. G. Koch. *Frauenfrage und Ketzertum im Mittelalter*. Berlin, 1962, p. 49–56.

³ Katarai iš bogomilų paveldėjo įsitikinimą, jog blogis veikia nėščios moters pilve, žr. Borst, *op. cit.*, p. 181.

⁴ Katarų komentarus apie santuoką surinko Edina Bozóky. *Le livre secret des cathares. Interrogatio Iohannis*. Paris, 1980, p. 166–168.

Trečiasis pasakojimas apie orgijas yra parengtas pagal dar vieno svarbaus XII a. eretinio judėjimo – valdensų – persekiojimo metu atliktus tardymus pietų Vokietijoje XIII a. pirmoje pusėje. Valdensų judėjimą, formuotą pagal evangelijų idėjas, sudarė savanoriškai skurde gyventi pasiryžusių žmonių ir elgetaujančių kunigų bendruomenės, kurios kritikavo Bažnyčios turtą, hierarchiją ir ritualus⁵. Valdensai taip pat atsisakė santuokos institucijos, remdamiesi evangelija pagal Matą (19.29), kurioje sakoma, jog „vardan Kristaus, vyras gali palikti savo šeimą ir savo žmoną“. Vis dėlto būtų klaidinga manyti, kad jie atitolo nuo asketiško susilaikymo normų⁶.

Pasakojimus apie orgijas gana sudėtinga susieti su mūsų turimu tam tikro eretinio judėjimo paveikslu. Tačiau visai nesunku pastebėti, kad visuose trijuose pasakojimuose kalbama apie sektas, kurios ne tik laikėsi eretinių pažiūrų, kvestionuodamos kai kurias dogmas, bet iš tiesų atvirai abejojo Katalikų Bažnyčios skelbiama morale, įskaitant ir pačią centrinę moralinę instituciją – santuoką, kuri XII a. tapo vienu iš septynių Bažnyčios sakramentų⁷. Kadangi tokių judėjimų pasekėjų gyvenimo būdas ir Šventojo Rašto citatos stiprino moralinį judėjimų toną ir taip pelnė vis didesnę populiarumą, reikėjo įtaigių argumentų, siekiant diskredituoti eretikų mokymą ir jų rodomą pavyzdį. Taip į pamokslus ir propagandines brošiūras buvo įtraukti kaltinimai eretikams antikinėmis orgijomis. Pasitelkus loginę seką, jei eretikai kritikavo santuoką, vadinasi, kad jie propagavo neleistinus santykius, kuriuos įrodo ir orgijų rengimas tamsoje. Be to, nors „iš pažiūros“ jie gyveno, laikydamiesi evangelijų normų ir demonstravo tvirtesnę asketiškumą už Bažnyčios kunigus ir vienuolius, visa tai tebuvo ciniška vaidyba, kurios tikslas – nuslėpti naktimis keliamas vaikžudiškas orgijas. Istorijos tyrinėtojai suabejojo tokių aprašymų originalumu ir laiko juos suklustotais bei nereikšmingais stereotipais⁸. Juos kvestionavo netgi kai kurie skeptiškieji šių laikų inkvizitoriai⁹.

Susidomėjimą orgijų aprašymais kelia ne tai, kiek pasakojimai susiję su eretikais, bet su jų persekiotojais. Iš kur tokie kaltinimai? Kas apkaltino eretikus dalyvavi-

⁵ Ilgą laiką buvo laikoma, jog apie *Vox in Rama* buvo galvojama kaip apie Stedlingsą iš Šiaurės Vokietijos. Pasirodė kiti tyrinėjimai: N. Cohn. *Europe's Inner Demons*. New York, 1975, p. 29, ir A. Patschovski. Zur Ketzerverfolgung Konrads von Marburg. In: *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, 37, 1981, p. 641–693, atskleidė, jog iš tiesų remiamasi informacija, gauta iš Konrado von Marburgo iš Pietų Vokietijos. Apie valdensus žr.: J. Gonnert and A. Molnar. *Les Vaudois au Moyen Âge*. Torino, 1974.

⁶ Apie XIII a. pradžioje atsiradusių ginčų dėl šio klausimo, žr. Salvus Burce, *Liber Supra Stella*, *Beiträge zur Sektengeschichte des Mittelalters*, (ed.) I. v. Döllinger. München, 1890, II, p. 74.

⁷ Apie santuoką, tapusią sakramentu, žr. G. Duby. *Le chevalier, la femme et le prêtre*. Paris, 1981.

⁸ Detalus kaltinimų dėl orgijų paneigimas yra pateikiamas Normano Cohno knygoje, kuria mano straipsnis remiasi keliais aspektais. Rašydamas šio straipsnio vengrišką variantą 1982 m., neturėjęs prieigos prie ankstesnės šių problemų studijos: Vern L. Bullough. Heresy, Witchcraft, and Sexuality. In: *Sex, Society and History*. New York, 1976, p. 74–92; to paties. *Sexual Variance, Society & History*. New York, 1976, p. 378–414. Ta pati tema buvo aptarta ir André Vauchez, *Diabes et hérétiques: Les réactions de l'Église et de la société en Occident face aux mouvements religieux dissidents, de la fin du Xe au début du XIIe siècle, Santi e demoni nell'Alto Medioevo occidentale (Secoli V–XI)* Settimane di Studio del Centro italiano di studi sull'alto medioevo XXXVI, Spoleto, 7–13 aprile 1988 (Spoleto 1989), p. 573–607.

⁹ Labiausiai žinomas XII a. kaltinimų orgijomis nepripažintojas buvo pranciškonas Jacobus Capelli iš Milano; cf. L. Wakefield and A. P. Evans. *Heresies of the High Middle Ages. Selected Sources Translated and Annotated*. New York-London, 1969, p. 305–306.

mu orgijose ir kokiomis sąlygomis? Kaip gi pirminis motyvas pritaikytas tam tikriems eretikų sektos pamokymo elementams? Šiuo atžvilgiu mūsų pateikti trys pavyzdžiai taip pat yra netikėti: pirmąjį, nudailintąjį, rašė metraštininkas, kuris, veikiausiai, pasitelkęs literatūrinį raštingumą, įvykius pateikė nuo jų praėjus septyniasdešimčiai metų¹⁰. Antrąjį tais laikais rašė Žilberas Nogentietis, ir jis šitą argumentą naudoja kaip poleminių ginklą¹¹. Galiausiai trečio pasakojimo autorius – pati Bažnyčios galva, popiežius Grigalius IX. Pastarasis rėmėsi vieno iš pirmųjų XIII a. fanatikų inkvizitorių, Konrado Marburgiečio, teikta informacija¹². Šis privertė kaltinamuosius pripažinti nuodėmes, kankindamas juos ir kuriems tai buvo užburtas ratas: ginamieji buvo priversti pripažinti absurdiškus kaltinimus, o jų išpažintys dar labiau kurstė įsitikinimus ir priešišką nusiteikimą.

Trumpa kaltinimų orgijomis istorija

Net iš šių trijų viduramžiškų pasakojimų pakankamai aišku, kad kaltinimų orgijomis atsiradimą ir plitimą galima aiškinti kaip ryškų, platų istorinį procesą, turintį savo raišdos kryptį. Šia tema ištis neatrūksta istorinių tyrinėjimų¹³. Toliau pateikiame trumpą šios istorijos apžvalgą.

Šmeižtas visuotinai priimtų seksualinių normų laužymu ir dalyvavimu nepadoriose ritualuose buvo daugelio visuomenių naudojamas ginklas. Kaip žinoma, tokia taktika pradėta plačiai taikyti Romos respublikos gyvavimo pabaigoje, kur blogos reputacijos baimė ir šmeižtas tapo kasdiene praktika, reguliuojančiuoju instrumentu visuomenėje (Veyne 1982, p. 42–43). Sunku nustatyti, ar Romos bakchanalijų uždraudimas 186 m. iki Kr., kurį smulkiai aprašė Titas Livijus, yra susijęs su priemonėmis prieš orgijų kultą, kuris iš tikrųjų egzistavo, ar Romos konsulai tiesiog išnaudojo jau prieš tai visuomenėje pasitvirtinusį mechanizmą – kaltinti nešvankybėmis ir brutaliomis žmogžudystėmis, siekiant pateisinti veiksmus, kurių imtasi prieš politinius sąmokslus, ir apjuodinti dalyvių, kuriems įvykdyta mirties bausmė, atminimą (Livy, *Ab urbe condita* 39, p. 8–19)¹⁴. Kaip ten bebūtų, Livijaus laikais kaltinimų dėl orgijų stereotipas, kurį taikydavo politiniams ir religiniams oponentams, jau buvo patikrintas praktikoje, o nuo II a. pagrindiniu taikiniu tapo ankstyvieji krikščioniški judėji-

¹⁰ Vienuolio Pauliaus orgijų aprašymas, parengtas maždaug 1030 m., šiuolaikiniuose šaltiniuose vis dar nerandamas.

¹¹ Daugiau apie Žilberą Nogentietį žr. B. Monod. *Le moine Guibert et son temps (1053–1124)*. Paris, 1905; Benton. *Self and Society*.

¹² Plg. Patschovski. Zur Ketzerverfolgung.

¹³ Be Normano Cohno knygos, reikėtų paminėti ir svarbiausią jo pasekėją: J. B. Russell. *Witchcraft in the Middle Ages*. Ithaka, NY, 1972.

¹⁴ Interpretaciją žr. W. H. Friend. *Martyrdom and Persecution in the Early Church*. Oxford, 1965, p. 109–111; panašūs atvejai: Cohn. *Europe's*, p. 4–15; Jean Marie Pailler. La spirale de l'interprétation: les Bacchanales. In: *Annates E.S.C.*, 37, 1982, p. 929–952.

mai. Kruvinojo Liono krikščionių persekiojimo metu šie buvo dažniausiai kaltinami įtariant dėl vaikų žudymo ir slaptų orgijų¹⁵.

Verta tiksliai pacituoti, kuo inkvizitoriai kaltino krikščionis, kadangi tie kaltinimų dėl orgijų motyvai atrodo stublinamai panašūs į naudotus ir po tūkstančio metų.

„Girdėjau, kad vedini paikų paskatų jie šventina ir garbina asilo galvą – paties žemiausio lygio gyvulio. Šitas kultas vertas tų papročių, iš kurių jis ir kilo! Kiti pasakoja, kad jie garbina vyriausiojo kunigo genitalijas, dievina, tarsi jos būtų paties tėvo... Kalbant apie naujų narių iššventinimą, tai tos pasibaisėtinos detalės visiems žinomos. Vaikas uždengiamas tešla, siekiant suklaidinti nieko nežinantį naujoką. Naujokas negyvai subado vaiką, manydamas, kad smaugsto tešlos gabalą. Paskui – tikras siaubas – visi godžiai geria vaiko kraują ir pešasi, padalindami jį į skutus. Ši auka suvienija egzekucijos dalyvius; kadangi jie visi žino apie įvykdytą nusikaltimą, įpareigoja visus tylėti. <...> Taip pat gerai žinoma, kas vyksta jų šventėse... Šventės dieną visi susirenka su vaikais, seserimis, motinomis, abiejų lyčių ir įvairiausio amžiaus. Tarp kaip reikiant įsisiūbavusių šventės dalyvių girtumas sužadina nešvankų geismą. Prie lempos pri-rištam šuniui numetama mėsos. Įtempęs grandinę, šuva šoka link mėsos. Taip dingsta šviesa, kuri galėtų tapti vienintele liudytoja. Pagaliau tamsoje, kai nevaržomas joks begėdiškumas, dalyviai atsiduoda nenusakomai aistrai su tuo, kuris šalia. Visi kaip vienas nekreipia dėmesio į kraujomaišą – jei ne tiesiogiai, bent jau bendrininkaudami, kadangi viskas, ką daro vienas dalyvis, atliepia visų susirinkusiųjų norus“ (Minucius Felix, *Octavius*, ed. C. Hahn, *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum* (hereinafter: CSEL) 2, Wien, 1867, p. 12.1 cituojama ir Normano Cohno vertime *Europe's Inner Demmons*, p. 5).

Žinoma, kad II a. pabaigoje gyvenęs Minucijus Feliksas, kurio aprašymą ką tik citavome, kaip ir kiti krikščionys polemikai, darė viską, kad paneigtų absurdiškus kaltinimus „pagonims“ (Justin Martyr, *Apologiae duo* I, 26; II, 12; Tertullianus, *Apologeticus*, 7. 8. ir 16). Tuo pačiu, būdami to meto žmonės, jie patys pradeda taikyti tuos pačius stereotipus, kad apjuodintų oponentus: gnostikus, šv. Mikalojaus pasekėjus, montanitus, manichėjus – visus apšauktus eretikais¹⁶. Būtent Bažnyčios tėvai paliko viduramžiams tuos atkaklius išankstinius folklorinius prietarus.

Kaltinimai pasireiškia visur, kur tik kalbama apie eretinius judėjimus; pirmiausia VIII a. rytiniame krikščionybės pakraštyje, kai Armėnijoje buvo persekiojami paulicijai, atvirai išpažinę dvigubą tikėjimą, panašų į manichėjų (Cohn 1975, p. 18). XI a., maždaug tuo pačiu metu, kaip ir anksčiau cituojame Orleano aprašyme, bet, veikiau-siai, su tuo nesusijusiame – pasirodė poleminis traktatas, nukreiptas prieš bogomilus.

¹⁵ Persekiojimo istorija aprašyta Eusebijaus *Historia Ecclesiastica*. Žr. Frenđ. *Martyrdom*, p. 1–30.

¹⁶ Irenaeus. *Adversus Haereses*, lib. I, 25. 82; Clement of Alexandria, *Stromata*, III, 2; II, 20; Augustine. *De haeresibus*, 31; 81. PL 42, col. 31, 45; dar žr. F.J. Dölger. *Antike und Christentum*, IV, Münster i.W., 1924, p. 187–228; Wolfgang Speyer. Zu dem Vorwürfen der Heiden gegen die Christen. In: *Jahrbuch für Antike und Christentum*, 6, 1963, p. 129–135.

Jis klaidingai siejamas su žymiu Bizantijos filosofu Psellosu¹⁷. Toliau, XII a. kartu su eretinių judėjimų plitimu Vakarų Europoje populiarėjo kaltinimai dėl orgijų¹⁸. Tame amžiuje neabejotinai svarbiausias tokių kaltinimų taikiny buvo pavojingiausia ir labiausiai organizuota eretinė sekta – katarų judėjimas. Vienas iš tokių – pirmiau pateiktas Žilbero Nogentiečio aprašymas. XII a. pabaigoje teologas Alenas Lilietis netgi sektos pavadinimą išveda iš tariamų orgijų: katarų pavadinimą jis kildina iš katės (lot. *cattus*), kurios užpakalį sektantai bučiuoja savo ceremonijose ir kuri iš tiesų yra ne kas kitas kaip pats Liuciferis¹⁹.

XIII amžius skleidė šį motyvą dviem būdais. Jau minėjome, kad lemiamą vaidmenį atliko inkvizicija, per kurią būdavo išgaunamas „kaltės pripažinimas“ ir „patvirtinami“ įtarimai. Kovoiant su erezijomis reikėjo naujų instrumentų misionierių veikloje ir skelbiant evangelijas. Instrumentų, kurie būtų veiksmingesni už naudotus seniau. Kaip vieną iš tokių galima paminėti *exemplum* žanrą (Brémond, Le Goff 1982, p. 40). Du populiariausi šio žanro kūrėjai – dominikonas Etienas Burbonietis ir cistersas Cezarijus Geisterbachietis – tapo žymūs savo pasakojimais, kuriuose aprašomos eretikų orgijos kartu su Šėtono garbinimu²⁰. Ir jei pirmesni aprašymai, galima sakyti, buvo palikti dulkėti vienuolynų raštinėse, *exemplum* plito ir rašytine, ir sakytine forma. Tiesą sakant, kai kurie pasakojimai tapo tokie populiarūs, kad Naujaisiais laikais yra prisimenami kaip liaudies pasakos.

XIV a. pradžioje, Vidurio Europoje ir Pietų Vokietijoje teisiant valdensus²¹, kronikos pateikia gausybę kaltinimų dėl neva rengiamų orgijų, kad net kai kurie istorikai suklaidinami ir skatinami duomenis interpretuoti kaip nežinia kokio organizuoto eretinio „liuciferizmo“ egzistavimo²². Tikėtina, kaip tik tada paplito įsitikinimas orga-

¹⁷ Michael Psellos. *Peri energieas daimonon*, cap. v. *Patrologia Graeca* 122. col. 831–833. Neseniai P. Gauthier suabejojo Pseloso autoryste: Le ‘daimonibus’ du Pseudo Psellos, *Revue des études byzantines*, 38, 1980, p. 105–194. Panašūs kaltinimai buvo pateikti ir Bizantijos eretikams: J. Gouillard. *Quatre procès de mystiques à Byzance* (apie 960–1143). *Inspiration et autorité*. In: *Revue des études byzantines* 36, 1978, p. 5–83.

¹⁸ Be Žilbero Nogentiečio aprašymo Gerhochas Reichersbergietis 1161 k. *Libri XII de Investigatione Antichristi*, (ed.) F. Scheidelberger, Linz, 1875, p. 41–44; Walter Map c. 1182. *De nugis curialium*, ed. M. R. James, Oxford, 1914, p. 57–59; Geoffroy d’Auxerre. *Super Apocalipsim*, excerpts are published by J. Leclercq, *Analecta Monastica*, II, Roma, 1953, p. 196; Albericus Trium Fontium. *Chronica ab orbe condito*. In: *MGH SS*, XXIII, p. 931.

¹⁹ Alanus ab Insulis, *De fide catholica contra haereticos suis temporis*, PL 210, col. 366.

²⁰ Stephanus de Borbone. *De septem donis spiritui sancti*, ed. Lecoy de la Marche. Paris, 1877, p. 323; Ceasarius Heisterbacensis, *Dialogus Miraculorum*, ed. J. Strange, Köln, 1852, 1, p. 308; *idem* (ed.) A. Hilka. In: *Die Wundergeschichten des Caesarius von Heisterbach*. Bonn, 1933–1937, 1, p. 27.

²¹ Spalvinga Konrado Marburgiečio inkvizicinės veiklos kaltinimų santrauka: *Gesta Treverorum. Continuatio quarta*. In: *MGH SS*, XXIV, p. 401–402; cf. Patschovski “Zur Ketzerverfolgung”; apie kronikų įrašus dėl panašių kaltinimų XIV a. pradžios Šveidnico valdensams žr. A. Patschovski. *Waldenserverfolgung in Schweidnitz*. 1315. In: *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* 36, 1980, p. 136–177; apie du XIV a. pradžios metraštininkus, mėgusius kaltinimus orgijomis, Johanną Vinterturietį ir Johanną Viktringietį, žr. R. E. Lemer. *The Heresy of the Free Spirit in the Later Middle Ages*. Berkeley–Los Angeles–London, 1972, p. 25–28.

²² P vz., J. B. Russell. *Witchcraft*, p. 87–93, 160–163, 176–180, 197; D. Kurze. *Zur Ketzergeschichte der Mark Brandenburg und Pommerns vornehmlich im 14. Jh.: Luziferaner. Putzkeller und Waldenser*, *Jahrbuch für Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands* 16–17, Berlin, 1968, p. 50–94.; Koch. *Frauenfrage*, p. 113–131; Ernst Werner. *Die Nachrichten über die böhmischen Adamiten in religionsgeschichtlicher*

nizuoto satanizmo egzistavimu. Tą patvirtina ir tas faktas, jog XIV a. pradžioje Prancūzijos karaliaus Pilypo Gražiojo teisėjai naudojo sufabrikuotus kaltinimus orgijomis ir juodosiomis apeigomis prieš Tamplierių ordiną²³. Iki pat XV a. vidurio senos pasakos intensyviai buvo kuriamos propagandos tikslais ir inkvizicijos teismuose prieš erezijas²⁴, XIV–XV amžiai praplečia kaltinimus orgijomis naujais svariais argumentais. Būtent šituo laikotarpiu susiformuoja raganų puotų (*Sabbath*) stereotipas, kai iki tol ganėtinai schematiškų seksualinių iškrypimų ir žiaurumo aktų, velnio akivaizdoje ar jam pačiam dalyvaujant, aprašymai papildomi folkloriniais motyvais²⁵.

Leiskite mums sustabdyti šios gėdingos istorijos pasakojimą čia ir kreiptis į kai kurias iš minėtų dvidešimt trisdešimt viduramžiškų kaltinimų orgijomis. Ir pademonstruoti šio žanro padėtį viduramžių kultūroje.

Obsceniškas prietarų folkloras

Jei mėginsime nustatyti kaltinimų orgijomis padėtį viduramžių kultūroje pagal tai, kas buvo pagrindiniai jų skleidėjai, turime jiems skirti aiškią vietą. Nuo vėlyvosios antikos tėvų Bažnyčios laikų niekas kitas neprivertė taip patikėti eretikų orgijomis kaip Klempensas Aleksandrietis ir šv. Augustinas; tačiau ir viduramžiais šitos paskalos sklido ne iš turgaus aikštės, o iš išsilavinusio Bažnyčios elito.

XII a. tarp jų buvo asmeninis šv. Bernardo Klerviečio sekretorius Geofrijus Oserietis²⁶, Joakimas Fiorietis, įtakingas to meto aiškiaregys, arba vienas iš pirmųjų besiskleidžiančios scholastikos atstovų Alenas Lilietis²⁷. Ankstyvajame XIII a. Konradas Marburgietis, naudojęs smurtinius metodus patvirtinti kaltinimus slaptomis orgijomis, nesutarė ne tik su kaimyniniais feodalais, bet ir kunigais bei vyskupais. O štai popiežius Grigalius IX, kaip jau žinome iš jo bulių, visiškai jį palaikė ir suteikė įgaliojimus tokiai veiklai. Vis dėlto labiausiai pamokantys yra vėlesni pavyzdžiai iš XV amžiaus. Žymiausias šio amžiaus krikščionių tikėjimo lyderis kovojant su valdensais

Sicht, Th. Butter and E. Werner. *Circumcellionen und Adamiten. Zwei Formen mittelalterlicher Haeresie*. Berlin, 1959, p. 73–79.

²³ Dėl detalių bibliografinių įrašų, žr. Cohn. *Europe's*, p. 75–98.

²⁴ Apie valdensų persekiojimą Italijoje 1387 m. ir kaltinimus orgijomis prieš juos žr. Döllinger, *Beiträge*, II, p. 251–253; speciali problema iškeliama dėl kaltinimų orgija XIV–XV a. eretiškoms grupėms, vadinamoms Laisvos dvasios broliais ir adomitais, kurie, iš tiesų, naudojo kai kuriuos laisvamaniškus mokymus. Tai buvo ne įprasta pasaka, o kitokio pobūdžio kaltinimai orgijomis, kurie buvo būtent jiems keliami, dėl to šiame straipsnyje duomenų apie tai neįtraukiau. Apie šias grupes žr. Werner. *Die Nachrichten*; Lerner. *The Heresy, John of Capestrano and James of Marchia against the 15th-century Fraticelli*; Cohn. *Europe's*, p. 46–55; kaltinimai orgijomis prancūzų valdensams 1480 m.: J. Marx. *L'inquisition en Dauphiné*. Paris, 1914.

²⁵ Žinomas ir tuo pat metu klaidinantis raganų puotos aprašymas: M. Murray. *The Witch-Cult in Western Europe*. Oxford, 1921; žr. Carlo Ginzburg, *Ecstasies. Deciphering the Witches' Sabbath*. New York, 1991.

²⁶ R. Manselli. Goffredo di Clairvaux di fronte al valdismo e catarismo. In: *Studi sulle eresie del secolo XII*. Roma, 1975, p. 135–140.

²⁷ Apie Joakimo Floriečio naudojamą kaltinimų orgijomis žr. Patschovski. *Waldenserfolgung*, p. 151–152. Apie Aleną Lilietį, žr. 19 išnašą.

ir *Fraticelliais* (radikalioji grupė, atsiskyrusia nuo pranciškonų), buvo Bernardinas Sienietis, kuris pirmasis atgaivino minimus kaltinimus; paskui du jo mokiniai, du karingi pranciškonai observantai vienuoliai Jonas Kapistranietis ir Jokūbas Marchietis, dar labiau stiprino kaltinimus savo veikla įvairiose šalyse inkvizicijos vardu²⁸.

Nepaisant viso to, manyčiau, kad kaltinimus dėl orgijų ir su jais susijusias pasakas reikėtų laikyti folkloro apraiška. Tam neprieštarauja faktas, kad žodinė komunikacija vaidino nereikšmingą – nors ir nereikėtų jo nuvertinti – vaidmenį; dažniausiai populiarūs rašytojai atranda tokius kaltinimus senųjų autorių darbuose. Ryšį tarp išsilavinusios bažnytinės kultūros, kurioje remiamasi rašytiniu žodžiu, ir „populiarosios“, arba „folklorinės“, kultūros žymi ne tik priešprieša, kadangi pirmoji siekia dominuoti prieš pastarąją, bet ir savotiška sąveika bei skolinimasis. Tarp aktualių pavyzdžių yra keletas viduramžių krikščionybės ritualų²⁹ bei įsitikinimų su nesuskaitoma galybe parbolių, naudotų pamoksluose ir *exemplum* literatūroje tokių skolinių pagrindu. Tokiomis parabolėmis siekiama padaryti evangelijų skelbimą veiksmingesnį, susiejant pasakose naudojamus moralinius mokymus ir dažnai iš liaudies pasiskolinamas istorijas. Kaltinimus slaptomis orgijomis taip pat galima laikyti vienu iš pasakiškų pasakojimų. Bažnyčios elito paskleista pasaka užtikrintai rado kelią atgal į liaudį: tą paliudija ne tik polinkis, su kuriuo XIII–XIV a. metraštininkai, išalkę „istorijų“, ją vis kartojo, bet visų svarbiausia jos perėjimas į folklorinį įsitikinimą – nuo viduramžių pabaigos – apie Bažnyčios paveiktą raganų puotos vaizdinį³⁰.

Kaltinimais orgijomis buvo mėginama sustiprinti populiarų išankstinį nusistatymą prieš religines ir moralines reformas, kurios kėlė pavojų vyraujančiai pozicijai. Bažnyčios atstovai suvokė, kad – nors eretikai pelnė nemažą žmonių pasitikėjimą ir nors jų auditoriją sudarė valstiečiai, miesčionys ir kilmingieji – jų teikiama „moralinio racionalizavimo“ versija, jei jau taip, vis dėlto labiau išstumta iš populiariosios kultūros sistemos ir vertybių negu oficiali Bažnyčios pozicija³¹. Dažniausiai būtent paskatintos kunigų įsiau drinusios minios mėtė akmenis ir degino eretikų pamokslininkus³², bet ir šios veiksmingos priemonės nedavė tokių rezultatų kaip liaudiškų prietarų sąlygojamos pasakos apie orgijas ir vaikų žudymą.

Kaip bebūtų, kaltinimai slaptomis orgijomis skiriasi nuo autentiškų folkloro kūrinų. Jų sklaidai talkina Bažnyčios galia; jų motyvus lemia fiktyvus tradicinių ritualų ir liaudiškų įsitikinimų esmės iškraipymas, rafinuotą civilizaciją (Romos imperijos, krikščionybės) vertybinis smerkimas, kuris nebūdingas folklore. Kaltinimai orgijomis kartu

²⁸ Leprediche volgari di San Bernardino da Siena, (ed.) L. Bianchi, Siena, 1880, II, p. 356.

²⁹ Žr. K. Thomas. *Religion and the Decline of Magic*. New York, 1971, p. 25–50.

³⁰ Pavyzdžiai iš prancūzų liaudies tikėjimų skelbiami: C. Seignolle. *Les évangiles du diable selon la croyance populaire*. Paris, 1964, p. 72, 272, 336, 403.

³¹ Apie vidinius viduramžių religinės kultūros prieštaravimus plačiau rašiau straipsnyje „Religious Movements and Christian Culture. A Pattern of Centripetal and Centrifugal Orientations“ knygoje *The Uses of Supernatural Power*. Cambridge-Princeton, 1990, p. 28–50.

³² R. Manselli. Aspetti e significato dell'intolleranza popolare nei secoli XI–XIII. In: *Studi*, p. 19–38.

su vaikų žudymu – tai civilizuoto, institucinio folkloro padarinys³³. Šie požymiai aiškiai pastebimi, jei tik atidžiau panagrinėsime atskirus kaltinimų orgijomis komponentus.

Ritualinių orgijų su religiniais motyvais idėjos formulavimo modelis galėjo atsirasti iš senovinių kultūrų, kurie iš tiesų egzistavo (tokių kaip Puzanijaus³⁴ aprašytos graikų Dioniso šventės). Tokiuose kultuose (panašiai kaip ir egzistavę Indijoje, Tibete ir Australijoje net iki XX a. pradžios) grupinis seksas naudojamas kaip ritualas ar misterija, skirta sutvirtinti bendruomenės ryšį ir pažymėti, netgi šeimos ryšį ir giminystės sąskaita, grupės narių lygybę ypatingomis metų dienomis, rituališkai nusimetant visus tabu, kurie varžo kasdienį seksualinio elgesio kodeksą³⁵. Tai gali būti idėja, kuri kaltinimuose orgijomis transformuojama į begėdiškų, slaptų nusikalstamų sąmokslų įvaizdį, kuris atriboja nuo žmogiškųjų vertybių.

Be to, grupinių lytinių aktų ir seksualinio palaidumo apraiškos, aptinkamos kituose senoviniuose populiariuose festivaliuose (pvz., saturnaliuose), pasižymėjo dar viena esmine funkcija: jos veikė kaip kultinis vaisingumo skatinimas. Kaip pastebime, ši funkcija „civilizuotame“ nešvankybių folklore apsiverčia aukštyne kojomis: slaptos ir kraujomaišiškos orgijos yra nevaisingumo ir vaikžudystės ritualai. Suprantama, daug žinome apie aukas – kartais žmonių, galbūt vaikų – iš religijų istorijos, pavyzdžiui, apie Abraomą, ar net pačioje Biblijoje. Patariu pažvelgti, kaip šitie du motyvai, kurie senosiose kaltinimų orgijomis versijose vis dar egzistavo greta vienas kito, buvo jungiami viduramžiais nevaisingumo temoje, taip dar labiau racionalizuojant tokius pasakojimus. XVIII a. armėnų vyskupo Jono Ojuniečio paulicijams mestuose kaltinimuose pirmą kartą išgirstame apie tai, kad ankstesnėse orgijose buvo žudomi vaikai. Pasakojimas papildomas tuo, kad asmuo, kurio rankose nelaimėlis naujagimis išleidžia paskutinį atodūšį, tampa sektos vadu. Nors pastarasis elementas neįsitvirtino Vakarų Europoje skleistose pasakojimo versijose (dėl nepritapusios armėniškos kilmės), nužudomo kūdikio šaknys siejamos su taip pat šiuose aprašymuose³⁶ vaikžudiškų orgijų ritualų, kurie išreiškia nužmogėjimą ir nevaisingumą, ir raganų asmenybėmis, kurios, pagal liaudies įsitikinimą, esti didžiausios žmonių, gyvulių ir žemės vaisingumo priešės. Po raganų puotos idėja slypi ne pagoniško vaisingumo kulto, kuris gyvavo kažkada anksčiau, išsigimimas³⁷, kaip įsitikinę kai kurie raganysčių tyrinėtojai, o šmeižikiški prasimanymai naujajame „civilizuotame“ fiktyviame folklore.

³³ „Civilizuoto“ institucinio folklore sąvoka ir istorinė išraiška plačiau aprašoma mano straipsnyje „Trágárság és civilizáció“ (Ribaldry and Civilization). In: *Folklór, társadalom, művészet* (Folklore, Society, Art), Budapest, 1981, VII, p. 60–100.

³⁴ Atitinkamus istorinius šaltinius cituoja B. Partridge. *A History of Orgies*. New York, 1977, p. 183–188.

³⁵ Žr. M. Eliade. Some Observations on European Witchcraft. In: *History of Religions* 14, 1975, p. 167–171; Mc. Kim Mariott. The Feast of Lowe. In: *Krishna: Myths, Rites and Attitudes*, M. Singer (ed.), Honolulu, 1966; V. Turner. *The Ritual Process*. Ithaca, NY, 1977, p. 183–188.

³⁶ Jono Ojuniečio orgijos aprašymą žr. Cohn. *Europe's*, p. 18. Po orgijų gimusių vaikų paaukojimą mini Pseudo-Psellos, Žilberas Nogentietis, Geoffroy'us iš Auxerre'o ir Bernardinas Sienietis pateikia Orleano eretikų aprašymą.

³⁷ Murray'us ir jo mokiniai raganavimą interpretuoja kaip išsigimusio vaisingumo kultą, *The Witch-Cult*; dėl šios interpretacijos galimybių ir ribų, žr. C. Ginzburg. *The Night Battles. Witchcraft and Agrarian*

Verta paminėti, jog mėtymo per liepsną paprotys folklore ir religijų istorijoje žinomas ir anksčiau. Nuodėmes atleidžiančios ugnies idealas, atsiradęs Viduriniuosiuose Rytuose, išvirtinta apsisvalymo koncepcijoje kaip tik tuo viduramžių laikotarpiu, kai pasakojimuose apie orgijas aukos mėtymo į liepsną motyvas pakeičia antikinę vaikų žudymo – mirtino užbadymo per tešlos uždangą – versiją³⁸. Viduramžiuose galima pastebėti dar aiškesnių analogijų. Esame girdėję XIII a. aprašymų iš Pietų Prancūzijos, pagal kuriuos manyta, jog žmonių vaikus nelabasis sukeičia su savais („laumiuko“ motyvas folklore), todėl juos mesdavo į milžiniško laužo, panašaus į orgijų aprašymuose, liepsnas; taip buvo siekiama priversti velnią gražinti tikrąjį žmonių vaiką ir sukeisti su savuoju³⁹. Taigi akivaizdu, jog fabrikuojant kaltinimus dėl orgijų, pasinaudota daugybe liaudyje paplitusių tikėjimų ir prietarų.

Vis dėlto tarp religinių konceptų ir ritualų, kurie iš naujo interpretuojami kaltinimuose orgijomis, patys krikščioniškieji ritualai sudaro svarbiausią grupę. Viskas labai paprasta: pagonys kūrė kaltinimus krikščionybei, o krikščionys savo ruožtu iš pradžių kaltino eretikus, o paskui – ir raganas, juos laikė personaliniais velnio pasiuntiniais, iškreipiančiais krikščionių religiją ir išniekinančiais sakramentus. Senovėje kaltinimai orgijomis iš tiesų veikdavo, apjuodindami du svarbiausius krikščionių ritualus: meilę Dievui ir Šventąją Komuniją, kurie kai kur tikrai buvo siejami su šventėmis; tokia kanonizuota forma, kokia praktikuojama bažnyčiose, atsirado vėliau⁴⁰. Nesunku pastebėti, kad Minucijaus Felikso pateiktas kanibališko vaikų valgymo aprašymas atitinka paties Viešpaties vakarienę, priimant Kristaus kūną ir kraują. Vėliau prieš eretikus nukreiptuose kaltinimuose orgijomis Bažnyčios sakramentų niekinimas ir iškreipimas vėlgi atsiduria centre. Nepadoraus bučinio motyvas (nuolankaus tarno bučinys ceremonijos vadui į užpakalį ar genitalijas, o paskui – ir į atitinkamus gyvulio ar žmogaus, simbolizuojančio velnią, organus) pats savaime atitinka taikos bučinį (lot. *osculum pads*), žinomą iš Biblijos, ir iškreipia pagrindinį feodalinį ritualą – vasalo bučinį prisiekiant feodalui⁴¹. Dar didesnis Paskutinės vakarienės išniekinimas – tai švęsto vandens ir mišiose naudojamo vyno pakeitimas šlapimu ir Švenčiausios Komunijos pakeitimas ceremonijos vado ar dalyvių sperma. Tokie kaltinimai pirmiausia buvo keliami seniesiems gnostikams, o vėliau atsirado ir XII a. orgijų aprašymuose⁴². Galiausiai noriu pateikti XIV a. pasakojimą, kuriame Beghardo eretikas štai taip aiškina

Cults in the Sixteenth and Seventeenth Centuries. Baltimore-London, 1983, ir visai neseniai apie tą patį: *Ecstasies*.

³⁸ Žr. J. Le Goff. *La naissance du Purgatoire*. Paris, 1981. Pseudo-Psellos aprašo orgijas, prasidėjusias 1050 m., kur ugnies motyvui pasirodžius pirmą kartą, vaikas vis tiek subadomas peiliu ir tik paskui užbadomas.

³⁹ Žr. J.-C. Schmitt. *The Holy Greyhound: Guinefort, Healer of Children since the Thirteenth Century*. Cambridge and Paris, 1983.

⁴⁰ Reicke. *Diakonie. Festfreude und Zelos in Verbindung mit der altchristlichen Agapen-feier*. Uppsala-Wiesbaden, 1951.

⁴¹ Apie vasalo bučinį žr. J. Le Goff. *Le rituel symbolique de la vassalité*. In: idem, *Pour un autre Moyen-Âge*. Paris, 1977, p. 349–420.

⁴² Baisių Gerhocho aprašymų interpretacija, žr. 18 išnašą: K. Reising. *Eine gnostische Sekte im abend-ländischen Mittelalter*. In: *Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte* XVI, 1969, p. 271–274.

trijų mergelių trejybės dogmą: jis liepia joms nusirengti; paragina jas atsigulti ant nugaros; suriša jas vieną su kita ties kojomis, o tada prievartauja „pačiu gėdingiausiu būdu“, vis „nukreipdamas ištvirkėlišką žvilgsnį į apnuogintas vaginas“, o paskui taria: „*Id est Sancta Trinitas*“⁴³.

Pasakojimai apie orgijas taip pat parodo stiprėjantį i tikėjimą velniu viduramžiais. Pateiktuose pavyzdžiuose taip pat matyti, kaip juodosiose apeigose velnias, pasirodantis gyvulio ar žmogaus pavidalu, užima centrinę vietą, kaip eretikai iš visas žmogiškas normas pamynusių konspiratorių virsta velnio tarnais, o raganos – seksualinėmis velnio vergėmis. Velnio įvaizdžio formavimas viduramžiais yra platesnė tema, kuri šiame darbe neapėriama. Taip pat neapdarinėjusi magiškų metodų, minių orgijų aprašymuose, kurie turėtų vaidinti pagrindinį vaidmenį, išskviečiant nelabą ir sujaudinant orgijos dalyvius (pavyzdžiui, XIV a. aprašyme dalyvius sujaudina svirplys, šokinėdamas nuo vienos burnos ant kitos),⁴⁴ ir skleidžiant eretiškus mokymus (iš nužudyto kūdikio pelenų kepama duona arba jie dedami į magiško gėrimo raugą), kurie savo ruožtu XV–XVII a. tikėjimuose apie raganas skyla į dar daugiau nesuskaičiuojamų variacijų.

Darydamas išvadas, norėčiau pabrėžti orgijų aprašymuose naudojamus motyvus, susijusius su seksualiniais tabu. Akivaizdu, kad visais laikais šališki kaltintojai savo taikinius įtarinėjo griežčiausių tabu pažeidimu. Visai nenuostabu, kad tuose aprašymuose dažniausiai pasikartojantys motyvai yra kraujomaiša ir vaikžudystė – juk šių draudimų svarba visiems žinoma. Visgi įdomu tai, kad viduramžių pasakojimuose antriniai krikščioniškos seksualumo etikos tabu taip pat atsiranda vienas po kito: įžangoje cituoto Žilbero Nogentiečio pasakojime minima sueitis būnant „už nugaros“, o Gerhocho Reichersbergeriečio – masturbacija⁴⁵. Nėra jokio atsitiktinumo, kad kaltinimai homoseksualumu pasakojimuose nepabrėžiami iki XII a. Tiesa ta, kad jie atsiranda tik XIII a. pradžioje popiežiaus Grigaliaus IX spekuliacijose. Tuo laiku iki tol sąlyginai nuosaikų požiūrį į homoseksualumą pakeitė vis griežtesnis Bažnyčios persekiojimas; Tamplierių riterių kaltinimuose orgijomis, o vėliau ir XV a. siaubingame pasakojime apie baroną Žilį de Rė homoseksualumas tampa pagrindiniu kaltinimu⁴⁶. XIII a. *exempla* rašęs cistersas Cezarijus Geisterbachietis, skatinamas XIII a. būdingo religingo visuomenės jautrumo, baisybių sąrašą, kuriame motinos santykiauja su sūnumis, broliai su seserimis, papildo nemažiau pasibjaurėtinas ponių dalyvavimas orgijose su tarnais⁴⁷.

⁴³ Johannes Vitoduranus, *Chronica*, (ed.) F. Baethgen. In: *MGH SS, Neue Serie*, III, p. 148–150.

⁴⁴ Johannes Vitoduranus, *Chronica*, op. cit., p. 144–145.

⁴⁵ Sueitis būnant už nugaros minima Giberto, masturbacija Gerhocho raštuose; apie viduramžių požiūrį į tai žr. J. L. Flandrin. *La sexe et l'Occident*, Paris, pp. 109–135.

⁴⁶ J. Boswell. *Christianity*. In: *Social Tolerance and Homosexuality*. Chicago-London, 1980; G. Bataille. *Gilles de Rais. Leben und Prozess eines Kindermörders*. Hamburg, 1967.

⁴⁷ Žr. 20 išnašą; cituojama istorija iš *Dialogus Miraculorum*.

Papildymas

Palyginant viduramžiškus kaltinimus orgijomis su žanru, kuris yra glaudžiausiai su jais susijęs – obsceniškų *goliard'ų* (lot. *clerici vagantes*) ir miesto istorijų satyrinėje viduramžių literatūroje – pasidaro dar aiškiau, kokius išankstinius nusistatymus naujojo kaltinimų orgijomis propaguotojai. Liaudies festivaliai, pajuokiantys dvasininkų ceremonijas nešvankiomis parodijomis – ypač Kvailių šventės, pasitelkia ankstesnius vaisingumo ritualus kaip modelį, susikuriant savą, aukštyn kojomis apverstą pasaulį, kuriame netrūksta linksmybių ir gyvenimo entuziazmo⁴⁸. Pasakėčios (*fabliaux*) atskleisdavo kai kurių dvasininkų – kunigų ir vienuolių – seksualinį gyvenimą kaip veidmainišką, o renesansinėse novelėse ir satyrose piktdžiugiškai buvo pažymima, jog kunigai nėra pajėgūs atsispirti įgimtiems instinktams, todėl seksualinis geismas nugali viską. Dėl veidmainiškumo bausmė už šventikų gundymą – sunkesnė už kerštą, vykdomą kitiems gundytojams. viduramžių satyrinės literatūros kūrėjai pasaulinei vaisingumo vizijai priešpriešina, Bachtino žodžiais tariant, „liaudies juoko kultūrą“, o „apatinio kūniškojo sluoksnio“ vaisingoms sritims – griežtai asketišką religinę etiką⁴⁹. Sterilus inkvizitorių obsceniškumas yra labiausiai nutolęs nuo liaudies nepadorumo.

Panašią vaisingumo ir sterilumo priešpriešą galima pastebėti įvairiose raganų puotos versijose.

Nuo XV–XVI a. inkvizicijos išpopuliarinti pramanai apie raganų puotą rado kelią į liaudies kultūrą. Nelaimėlės moterys, paguldytos į kankinimo suolą ir kaltinamos raganavimu, puikiai žinojo, kokios išpažinties iš jų tikimasi. Taip atsirado išsamūs aprašymai, kaip raganos sanguliuoja su velniu ar piktąja dvasia; aktas – nevaisingas, skausmingas ir nemalonus; velnio pasididžiavimas šaltas, milžiniško dydžio arba – priešingai – „pernelyg mažas“, pasak raganų⁵⁰.

Kitose išpažintyse tos pačios orgijos apibūdinamos kaip džiaugsmingos šventės, gausios malonumų ir šokių. Viena vengrė „ragana“ savo velnią meilužį minėjo esant dailų, jauną valstietį, kuris jai šnibžda švelnius žodelius, kol šiedu mylisi: „Mieloji, mano brangiausioji, tik tu gulėk ramiai“, prisipažinime pasakojo ji. Toji ragana taip žavėjosi savo meilužiu, kad buvo pasiryžusi „sekti jam įkandin į pragarą“⁵¹. Regis, besąlygiškai patikėti bejausmėmis ir nevaisingomis orgijomis galėjo tik išsilavinusio elito kultūros atstovai. Populiariuose pasakojimuose, netgi tuose, kurie išgauti

⁴⁸ E. Welsford. *The Fool: His Social and Literary History*. London, 1935, p. 197–217; N. Z. Davis. *Society and Culture in Early Modern France*. Stanford, 1975, p. 97–123.

⁴⁹ M. Bakhtin. *Rabelais and His World*. Bloomington, 1984.

⁵⁰ Šiuos duomenis apie raganų puotą pateikia Murray. *The Witch-Cult*, p. 156–158, 175–185.

⁵¹ F. Schram. *Magyarország boszorkányperek, 1529–1768* (Vengrų raganų bylos). Budapest, 1970, II, p. 502.

kankinimo kameroje, iškrypėliško įvaizdį užgožia liaudiškos žemiškojo rojaus (*Cocaygne, Schlaraffenland*) utopijos koncepcija⁵².

Pabaigai noriu atkreipti dėmesį į faktą, jog Naujaisiais laikais kaltinimai orgijomis niekur nedingo – jie ir toliau sklido į naujus taikinius ir išgyveno tam tikrus pakeitimus. Kaltinimai panaudoti, siekiant pasmerkti rafinuotą renesanso gyvenimą, viduramžių ir renesanso pirčių kultūrą. Tai darė moralės mokytojai tiek iš protestantų, tiek katalikų reformatorių stovyklos, kurie nuo XVI a. vėl suaktyvėjo. Tie patys kaltinimai buvo naudojami kritikuojant kai kuriuos palaidūniškus liaudies papročius, o nuo XVII a. ir jų slopinimui: labiausiai pagarsėjusios šios srities pasakos su tariamomis paleistuvystėmis besisukančiame kambaryje ir juose neva vykdavusiomis orgijomis⁵³. Jums leidus, papasakosiu apie vengriško pasakojimo išplėtojimą: siaubo istoriją apie Elžbietą Batorą priežastis – neskaitant netvirtų įrodymų nuotrupų – buvo, veikiausiai, tas faktas, jog XVII a. Vengrijoje atsirado vis daugiau emancipuotų kilmingų damų, kurios viešai skyrėsi su savo vyrais, pvz., Marija Šehis, kuri paleido patrankos sviedinį į kerštingą palikto vyro pulką⁵⁴. Kaltinimai orgijomis persiduoda iš amžių į amžius prieš kiekvieną, kuris bando sukelti kokią nors seksualinės tradicijos reformą; paskutinis tokių kaltinimų naudojimo atvejis pasireiškė kovojant su jaunimo kontrkultūra, komunomis ir „seksualine revoliucija“ septintajame–aštuntajame praėjusio amžiaus dešimtmečiuose.

Kaip tik civilizuoatų draudimų sistema ir išankstinių nusistatymų folkloras Naujaisiais laikais sukėlė sąmyšį dėl žmogiškųjų vertybių, kas privedė prie realių juodųjų apeigų rengimo. Simboliškuose maištuose nueita į kraštutinumus, kai nepripažįstantieji religinės moralės, XVII–XVIII a. liberalių pažiūrų atstovai – su markizu de Sadu priešakyje – nepabijoję išdidžiai prisipažinti – daugiausiai savo raštuose, o kartais ir tikrovėje – ne tik dėl seksualinio palaidumo, bet ir dėl visų antžmogiškų baisių, kurias savo vaizduotėse ankstesniuose amžiuose pagimdė inkvizitoriai. Nors kai kurie istorikai XIX ir XX a. pasakojimus apie eretikų ir raganų orgijas interpretavo kaip herojiškumo ir maištingumo apraiškas, vis dėlto siaubingos misterijos ir juodųjų apeigų tradicija toliau gyvuoja pornografijoje ir kai kurių ekstremistinių laisvamanių grupių ritualuose.

⁵² Daugiau rašoma mano straipsnyje apie vengriškas raganų bylas: “Hungary: The Accusations and the Universe of Popular Magic”. In: B. Ankarloo and G. Henningsen: *Early Modern Witchcraft. Centers and Peripheries*. Oxford, 1990, p. 250–253.; cf. Ginzburg, *The Night Battles*.

⁵³ H. Medick, Spinnstuben auf dem Dorf. Jugendliche Sexualkultur und Feierabendbrauch in der ländlichen Gesellschaft der Friihen Neuzeit. In: *Sozialgeschichte der Freizeit*, (ed.) G. Hauck, Wuppertal, 1980, p. 19–49.

⁵⁴ Plačiau apie moteris XVII a. Vengrijoje žr. László Makkai. Virág tudjad... (Flower, know...). In: *Világosság*, 1976, p. 360–367. Daugiau apie Erzsébetą Báthory žr. M. Z. Varga. *Az öldöklo angyal Csejtén* (The Destroying Angel in Csejtén). Pozsony, 1987.

Literatūra

- Bakhtin, Mikhail Mikhailovich. 1984. *Rabelais and His World*. Bloomington: Indiana University Press.
- Bataille, Georg. 1967. *Gilles de Rais, Leben und Prozeß eines Kindermörders*. Hamburg: Merlin Verlag.
- Benton, John (Ed.). 1988. *Self and Society in Medieval France: The Memoirs of Abbot Gilbert of Nogent*. Toronto: University of Toronto Press.
- Borst, Arno. 1953. *Die Katharer*. Stuttgart: A. Hiersemann Verlag.
- Boswell, John. 1980. *Christianity, Social Tolerance and Homosexuality*. Chicago-London: University of Chicago Press.
- Bozóky, Edina (Ed.). 1980. *Le livre secret des cathares. Interrogatio Iohannis: Apocryphe d'origine bogumile*. Paris: Éditions Beauchesne.
- Brémond, Claude, Le Goff, Jacques, et Schmitt, Jean-Claude. 1982. *L'exemplum*. Turnhout: Brepols. – *Typologie des sources du Moyen Âge occidental*, 40.
- Bullough, Vern L. 1976. Heresy, Witchcraft, and Sexuality. In: idem. *Sex, Society and History*. New York, p. 74–92.
- Bullough, Vern L. 1976. Sexual Variance. In: idem. *Sex, Society and History*. New York, p. 378–414.
- Cohn, Norman. 1975. *Europe's Inner Demons: An Enquiry Inspired by the Great Witch-Hunt*. New York: New American Library.
- Davis, N. Z. 1975. *Society and Culture in Early Modern France*. Stanford.
- Duby, Georges. 1981. *Le chevalier, la femme et le prêtre*. Paris: Hachette.
- Duvernoy, Jean. 1978. *Le catharisme*. Toulouse: Privat.
- Eliade, Mircea. 1975. Some Observations on European Witchcraft. In: *History of Religions* 14, p. 167–171.
- Flandrin, J. L. 1981. *La sexe et l'Occident*. Paris.
- Frend, W. H. 1965. *Martyrdom and Persecution in the Early Church*. Oxford.
- Ginzburg, C. 1983. *The Night Battles. Witchcraft and Agrarian Cults in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*. Baltimore-London.
- Gonnet, J., Molnar, A. 1974. *Les Vaudois au Moyen Âge*. Torino.
- Kim Mariott, Mc. 1966. The Feast of Lowe. In: *Krishna: Myths, Rites and Attitudes*. M. Singer (ed.), Honolulu.
- Klaniczay, Gabor. 1990. *The Uses of Supernatural Power*. Cambridge-Princeton.
- Koch, G. 1962. *Frauenfrage und Ketzertum im Mittelalter*. Berlin.
- Kors, A.C., & Peters, E. 1972. *Witchcraft in Europe, 1100–1700*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Le Goff, Jacques. 1981. *La naissance du Purgatoire*, Paris: Gallimard.
- Le Goff, Jacques. 1977. *Pour un autre Moyen-Âge*. Paris: Gallimard.
- Le Roy Ladurie, Emanuel. 1975. *Montaillou, village occitan de 1294 à 1324*. Paris: Gallimard.
- Monod, B. 1905. *Le moine Guibert et son temps (1053–1124)*. Paris.
- Moore, R. I. 1975. *The Birth of Popular Heresy*. London: Arnold.
- Nogent, Guibert de. 1907. *De vita sua*, ed. G. Bourgin. Paris.
- Pailler, Jean Marie. 1982. La spirale de l'interprétation: les Bacchanales. In: *Annates E.S.C.*, 37, p. 929–952.
- Partridge, Burgo. 1977. *A History of Orgies*. New York: Bonanza Books.
- Patschovski, A. 1981. Zur Ketzerverfolgung Konrads von Marburg. In: *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, 37, p. 641–693.

- Russell, Jeffrey B. 1972. *Witchcraft in the Middle Ages*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Schmitt, Jean-Claude. 1983. *The Holy Greyhound: Guinefort, Healer of Children since the Thirteenth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Seignolle, Claude. 1964. *Les evangiles du diable selon la croyance populaire*. Paris: G. P. Maisonneuve et Larose.
- Taviani, H. 1977. Le mariage dans l'hérésie de l'An Mil. In: *Annales E.S.C.* 32.
- Thomas, Keith. 1971. *Religion and the Decline of Magic*. New York: Charles Scribner's Sons.
- Turner, Victor. 1977. *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Vauchez, André. 1989. Diables et hérétiques: Les réactions de l'Église et de la société en Occident face aux mouvements religieux dissidents, de la fin du Xe au début du XIIe siècle. In: *Santi e demoni nell'Alto Medioevo occidentale (Secoli V-XI)* Settimane di Studio del Centro italiano di studi sull'alto medioevo XXXVI, Spoleto, 7-13 aprile 1988 (Spoleto 1989), p. 573-607.
- Veyne, Paul. 1982. L'obscénité et le 'folklore' chez les Romains. In: *L'Histoire*, 46, p. 42-43.
- Wakefield, Walter L. and Evans, Austin P. 1969. *Heresies of the High Middle Ages: Selected sources translated and annotated*. New York: Columbia University Press.
- Welsford, Enid. 1935. *The Fool: His Social and Literary History*. London: Faber & Faber.

Orgy Accusations in the Middle Ages

Summary

Keywords: the Middle Ages, stories, accusations, orgies, heretics, folklore

These three colourful stories depict the rituals, coupled with orgies, of three different heretical sects. The first description concerns one of the first groups of Western Europe's nascent heretical movements, the heretics of Orleans who were burnt at the stake in 1022. The second account of orgies may be read in one of the first reports of the emergence of the Catharist heresy. As for the religious teachings of that medieval successor of ancient Manichaeism, we might briefly mention here that, according to their dualistic interpretation of Christianity, everything on earth, all earthly institutions, all that is physical is Satan's creation. The third account of orgies was presumably prepared on the basis of testimonies extracted in the course of the persecution – in Southern Germany, in the early part of the 13th century – of the other significant 12th-century heretical movement, the Waldenses. Even these three medieval stories make it sufficiently clear that the emergence and the spreading of the orgy accusation may be construed as a distinct, expansive historical process, which has its own direction of development. Defamation by the charge of breaking accepted sexual norms and indulging into obscenity was a potent weapon in many societies.